قارەمان و ڕووداو له چیرۆکی کوردیدا

حەمەسەعید حەسەن
وەرگری خەلاتی ئاراس

ئیتماتۆف له (سەگی بەڵەک)دا هێندە شارەزایانە باسی زەریا و هەموو ئەو شتانەی پێوەندییان بەزەریاوە هەیە دەکات، خوێنەر له ڕێی ئەو چیرۆکەوە کۆمەڵێک زانیاری پوخت، دەربارەی نهێنییەکانی زەریا فێر دەبێت. کە گۆرگی (دوژمنەکان)ی نووسی، پلیخانۆف ناچار بوو بڵێت: (کۆمەڵناسە هەرە مەزنەکان، ئەوانەی لە زەریای زانستدا مەلە دەکەن، زۆر شت لە گۆرگییەوە فێر دەبن.)(١) ڕۆمانی (بیرەوەرییەکانی هەواری مردووان)ی دەستۆیفسکی، بوو بەهۆی قەدەغەکردنی ئەو ئەشکەنجەدانە سەختەی لە زیندانەکانی ئەو سەردەمەی ڕووسیادا باو بوو. ڕۆمانی (هێشووەکانی تووڕەیی)ی جۆن شتاینباک هەوێنی گۆڕینی چەند بڕگەیەک بوو لە یاسای ئەمریکاییدا. جاک لەندەن لە (پاژنە ئاسنینەکان)دا، لە ڕێی قارەمانی ڕۆمانەکەیەوە، ئایدۆلۆجیای کرێکاران دەخاتە ڕوو. محەمەد زەفزاف لە (هەوڵی ژیان)دا ڕووناکی دەخاتە سەر ناکۆکییەکانی کۆمەڵگەی مەغریب لە سایەی دەسەڵاتی ئیمپریالیزمدا.

هێنانەوەی ئەو نموونانە، لەبەر ئەوەبوو، تەمی گومان لە دەوری مانگی ئەو ڕاستییە دوور بخەمەوە کە هونەر بەگشتی، دیارە ئەدەب بەشێکی هەرە گرنگی پێک دەهێنێت، شێوەیەکە لە شێوەکانی هۆشیاریی کۆمەڵایەتی، بۆیە پەیامی تایبەتی خۆی هەیە و کۆمەڵێک ئەرکی مەعریفی، ئایدۆلۆجیایی و پەروەردەیی ڕووبەڕوو دەبێتەوە کە ناچارە جێبەجێیان بکات.

وەنەبێت ئەم بۆچوونە تازەکی سەری هەڵدابێت، بەڵکو بناغەکەی بۆ ئەرستۆ دەگەڕێتەوە کە پێی وابوو، ئەوی تراژیدیا دەنووسێت، دەیەوێت لە ڕێی وروووژاندنی بەزەیی و ترسەوە، هەوڵی پاکژکردنەوەی مرۆڤ بدات. کەواتە لەسەر هەموو نووسەرێک پێویستە، لە هەموو بەرهەمێکیدا ئەرکی ئەدەب ڕەچاو بکات و ئەوەی لە یاد بێت کە بەرپرسە بەرانبەر ئەو قۆناغە مێژووییەی کۆمەڵەکەی پێدا تێپەڕ دەبێت و لە هەموو

کارێکیدا شتێکی وەها بڵێت، گورێک بەرەوتی پێشکەوتنی کۆمەڵ بدات.

ئەمادۆ لە (رێگەکانی برسیەتی)دا دەڵێت: ئەوە پێوەندییە کۆمەڵایەتییەکانن، ژن ناچار دەکەن سێکس بفرۆشێت، ئاخر دیاردەی لەشفرۆشتن، زادەی چەوساندنەوەی چینایەتییە و ژن خاوێنە، ئەگەر پێوەندییەکانی بەرهەمهێنان، لەسەر بناغەی چەوساندنەوەی مرۆڤ دانەمەزرێن. شتاینباک لە (هێشووەکانی تۆڕەیی)دا دەڵێت:

* کاتێک سەرمایە لە چەند دەستێکی کەمدا کۆ دەبێتەوە، لەناوچوونی شتێکی حەتمییە.

* کاتێک برسێتی، زۆر بۆ زۆربەی خەڵک بهێنێت، ئەوی پێویستیانە بە هێز دابینی دەکەن.

* چەوساندنەوە، هەوێنی یەکگرتن و بەهێزبوونی چەوساوەکانە.

مارکیز لە چیرۆکی (بەسەرهاتی زەریاوانە نوقمبووەکە)دا دەڵێت: مرۆڤ کە هەستی کرد لە مردن نزیک دەبێتەوە، پشکۆی ئارەزووی ژیان زێتر لە دڵیدا دەگەشێتەوە. حەننا مینە لە رۆمانی (پاشماوەکانی وێنەکان)دا دەڵێت: ئەوانەی لە برسدا دەمرن، لەوە ناترسن گوللە سنگیان بکاتە بێژنگ.)

با بزانین، چیرۆکنووسانی کورد چی دەبێژن؟ پێش ئەوەی وەڵامی ئەو پرسیارە بدەمەوە، ئەم سێ سەرنجە دەخەمە ڕوو:

١- بۆ زانینی ئەو بیرەی هەر چیرۆکێک دەخوازێت بەدەستەوەی بدات، دەبێت نە بەو سەرنج و بیروڕا ڕاستەوخۆیانە قایل بین کە نووسەر بە ئاشکرا دەستی خستووەتە نێو دەقەکەوە، نە بە قسە و بۆچوونی کەسانی ناو چیرۆکەکە، بگرە ڕووداوەکانی چیرۆکەکە و چۆنیەتیی گەشەسەندن و کۆتایی پێ هاتنیان، ڕەوتار و ڕەوشتی قارەمانەکان و هەڵسوکەوتیان لەگەڵ واقیعدا، ناسنامەی فیکری کارە ئەدەبییەکە ئاشکرا دەکەن(٢)، ئەمەش بەو مەبەستە نییە کە نووسەر مافی ئەوەی نەبێت، بیروڕای خۆی لەسەر ڕەوتی چیرۆکەکە دەرببڕێت، یان نەتوانێت تێڕوانینی خۆی لە ڕێی یەکێک لە قارەمانەکانییەوە، جا سەرەکی بێت یان نا، بخاتە ڕوو، بەمەرجێک ئەو کەسایەتییە بۆ گەیاندنی بیروڕای نووسەر لەبار بێت.

٢- پێوەندی بەئامرازەکانی بەرهەممهێنانەوە، جێ پێی چینایەتی و ئایدۆلۆژیای هەر تاکێک دیاری دەکات و لە کۆمەڵگەی فرەچیندا بەپێی دابەشبوونی کار، هەر کەسێک کارێکی بۆ دەستنیشان دەکرێت، بۆیە هەموو تاکێک سەر بە چینێکە و پێوەندیی وی بە ئامرازەکانی بەرهەممهێنانەوە، ئەو چینەی بۆ دیاری کردووە. کەواتە چیرۆکنووس کاتێک قارەمانەکانی هەڵدەبژێرێت، پێویستە ئەو ڕاستییەی لەبەرچاو بێت، کە هەر یەکێک لەو قارەمانانە، وەک بیروبۆچوون، ڕەوشت و خوو، هەڵسوکەوت و باری دەروونی، نوێنەری چینێکە.

٣- هونەر بەگشتی تیغێکی دوودەمە و بەهەردوولادا دەبڕێت، یان بەشداری لە ڕەوتی گەشەسەندنی کۆمەڵدا دەکات، یان دەبێتە کۆسپ لەبەردەم ئەو ڕەوتەدا. یان تۆوی بڕوا لە دڵدا دەچێنێت، یان ورە بەئینسان بەر دەدات. گوللەتۆپێکە لە قەڵای چەوسێنەراندا یان لە سەنگەری چەوساوەکاندا دەتەقێتەوە، شۆلۆخۆف و هەمەنگوای چەند ڕۆڵیان لە بەرزکردنەوەی دیواری

ورەی مرۆڤدا هەبووە، جۆیس و (پرۆست)یش هێندە ڕۆڵیان لە ڕووخانی ئەو دیوارەدا هەبووە.

***

چیرۆکنووسانی کورد چی دەڵێن؟ بۆ وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارە، ڕووبەڕووی قارەمانانی ئەو کورتەچیرۆکانە دەبمەوە کە بەنموونە دەیانهێنمەوە و ڕووناکیش دەخەمە سەر پێوەندیی ئەو قارەمانانە بەڕووداوەکانی ناو چیرۆکەکانەوە.

قارەمانی چیرۆکی (توانەوە)ی ڕەئووف بێگەرد[3]، ئافرەتێکی مامۆستایە، هەمیشە بیر و خەیاڵی لای شووکردنە، چونکە کورتەبنەیەکی ڕووخسار چرچ و لۆچاوییە، وا هەست دەکات شیاوی بەزەیی پێدا هاتنەوەیە و گرێی هەست بەکەموکوڕی کردنی هەیە. ئەم ئافرەتە کە شەیدای کوڕێکی قۆز بووە، پێی خۆشە ڕەوڕەوەی مێژوو بۆ دواوە بگەڕێتەوە، تەنیا بۆ ئەوەی شوو بکات. (زۆرجار دایکم بۆی گێڕاومەتەوە، نە باوکم ئەمی دیبوو، نە ئەمیش ئەو، ئەوسا چ دنیایەکی خۆش بوو، بۆ لە باتی دایکم من نەبووم؟) ئەمە بیرکردنەوەی قارەمانەکەیە، ڕووداوەکەش ئەوەیە، کە کچە بەرەو قوتابخانە دەچێت، لە ڕێگە، کوڕە قۆزەکە دەبینێت و چەندان جار بەملا و بەولایدا ڕەت دەبێت، دواجار کوڕە دەبینێت شان بەشانی کچێکی شۆخ ڕێ دەکات و خەریکی ڕاز و نیاز دەربڕینە لەگەڵیدا، ئیدی ئەمیش دڵگران دەبێت، قوتابخانە پشتگوێ دەخات و ڕێگەی ماڵەوە دەگرێتە بەر.

چیرۆکنووس دەیەوێت چی بڵێت؟ ئاخۆ گەرەکییە بڵێت: کچینە ئەگەر کوڕێکی قۆزتان بە نسیب نەبوو، لە ماڵەوە دابنیشن و کارکردن فەرامۆش بکەن! یان دەخوازێت بڵێت: ژیان تەنیا گەرانە بەدوای شووکردندا و هیچی تر. چیرۆکنووسی وریا دەزانێت، حاڵەتێکی وەها ناکرێت بە دیاردەیەکی گشتی، چونکە ئەم ئافرەتە مامۆستایە، نوێنەری ڕاستەقینەی مامۆستایانی ئافرەت نییە.

دەپرسم بۆچی نموونەی مامۆستای ئافرەت، وەک قارەمانی چیرۆکی (قوتابخانەی لادێ)ی چیرۆکنووسی ڤێتنامی (کزوان ساش)[4] نەبێت؟ کە ئەمیش هەر کچێکی مامۆستایە لە گوندێکدا و لەسەر دوو دارشەق خۆی بە پۆلدا دەکات. ئەم ئەگەر چی لاقێکی تا سەرووی ئەژنۆی نەماوە، لاقەکەشی لە کاتی بۆمبارانی فڕۆکەکانی دوژمندا، لە پێناوی ڕزگارکردنی قوتابییەکی خۆیدا بەخت کردووە، وەلێ دوای ئەو کارەساتەش، دوا توانای خۆی، بۆ فێرکردنی منداڵانی دێیەکە بەگەڕ خستووە.

چیرۆکنووسە ڤێتنامییەکە پێمان دەڵێت: مامۆستا تێکۆشەرێکە، خەمی میللەتێکی بەکۆڵەوەیە و یەکەمین سەنگەری بەرەنگاربوونەوەی ئاوەدان کردووەتەوە، وەلێ ڕەئووف بێگەرد دەبێژێت: مامۆستای ئافرەت، بێجگە لە خەمی شووکردن، هیچ خەمێکی دیکەی نییە. جێی سەرنجە هەر لە هەمان ژمارەی گۆڤاری (بەیان)دا کە چیرۆکی (توانەوە)ی تێدا بڵاوکراوەتەوە، لە یازدەمین ساڵیادی کۆوارەکەدا، ڕەئووف بێگەرد دەڵێت: (لای من تاقە پێوانەیەک بۆ هەر چاپەمەنییەک، ئەندازەی جێگیربوونێتی لە ناخی جەماوەردا، ئەمەش بەوە دەکرێت کە تا چەند ئەو چاپەمەنییە، پێوەندی بەو ئەدەبە ڕەسەنەوە هەیە کە تەواو تەعبیر لە خولیا و ئاواتی جەماوەر دەکات.)[5] دەربارەی ئەم

سەرنجەی نووسەر تەنیا ئەوەندە دەڵێم کە چیرۆکی توانەوە، نەک تەواو، بگرە بەهیچ جۆرێک دەربڕی خولیا و ئاواتی جەماوەر نییە.

قارەمانی چیرۆکی (پەتا)شی[٦] لە ترسدا گاڵی هێناوە، وا هەست دەکات هەوێنی پێکەنینی خەڵکی شارە و خۆ بە نامۆ دەزانێت. جێی سەرنجە ئەوانەی پێی پێدەکەنن، لە هەموو ڕوویەکەوە، زێتر لەبارن بۆ ئەوەی بەر لەو گاڵیان هێنابێت. خاوەن کۆگایەک، دوکتۆرێک و خاوەن ئۆتۆمۆبێلێک، بۆ پاراستنی بەرژەوەندی خۆیان، ڕێی تێ دەچێت، زووتر تووشی پەتاکە بن، وەک لە قارەمانی (پەتا) کە هیچی نییە تا لە کیسی بچێت. لەمەش نەگونجاوتر ئەوەیە، (بەردەست)ی دوکتۆرەکەش تووشی هەمان پەتا بووە، ئەمەش ئەگەر غەفڵەت نەبێت، ئەوا چیرۆکنووس بە هۆشیارییەوە، جامی قینی خۆی بەسەر هەژاراندا قلّپ کردووەتەوە و دەخوازێت پێمان بڵێت: ئەوانەی گاڵ دەهێنن و بەخاکی نیشتمان و میللەت نامۆ دەبن، تەنیا هەژاران و زەحمەتکێشانن. ئەگەر نا پیاوانی خانەدان و خاوەن پلە و پایەی بڵند، هەمیشە پێوەندییەکی پتەویان بە خاک و خەڵکەوە هەیە و هەر پەموو دەهێنن! ئەمەش پێچەوانەی ڕەوتی مێژووی هەموو میللەتێکە، ئاخر لە هەموو جێیەکی ئەم زەمینەدا، فیودال و بۆرژوا، لە پێناوی پاراستنی بەرژەوەندی چینایەتیی خۆیاندا، هەموو دەمێک ئامادەن، شەقێک لە شکۆی خاک و نەتەوە هەڵبدەن. بەپێچەوانەی ڕەئووف بێگەردەوە، چیرۆکنووسی ئەڵمانیایی، ڕیمارک دەبێژێت: (ئەگەر خاوەنی هیچ نەبیت، دەتوانیت هەڵوێستی ئازایانە بنوێنیت، وەلێ کە بوویتە خاوەنی موڵک، نواندنی هەڵوێستی ئازایانە، کارێکی گەلێک گرانە.)[٧]

***

قارەمانی چیرۆکی (بەرد و خوێن)ی ئەمین میرزا کەریم،[٨] ئافرەتێکە تینوو، هاوار دەکات: فەرموو، ئەوەتا حەزی لێ دەکەم، ڕێبوارێکیش بە ڕووتی بمبینێت، هەر خۆشە، خۆزگەم بەو سەگانە، لە هەر کوێ ویستیان، بە یەکەوە دەلکێن. ئەم ژنە تەنیا لەبەرئەوەی مێردەکەی لە ماڵ نییە، ئامادەیە لەسەر گازەرای پشت بۆ دراوسێکەیان پاڵ بکەوێت و دواجار بە مۆمێک ئاڵۆشەکەی دامرکێنێتەوە. ئەمە هەڵسوکەوت و بیرکردنەوەی قارەمانی چیرۆکەکەیە، لەولاشەوە دراوسێکەیان، لەبەرئەوەی ژنەکەی لە سەروەختی خوێن لەبەر ڕۆیشتنی مانگانەدایە، هانا بۆ دەستپەڕ دەبات. کەواتە لای چیرۆکنووس، ژیان بریتییە لە دامرکاندنەوەی ئاڵۆش، بۆیە لە ڕێی چیرۆکەکەیەوە، دەیەوێت بە خوێنەر بڵێت، بۆ دامرکاندنەوەی ئاڵۆش، ئەگەر مێیت هانا بۆ مۆم ببە و ئەگەر نێریشیت دەستت بخە گەڕ!

چیرۆکنووس نەک هەر سنوورێکی لەنێوان ئینسان و ئاژەڵدا نەهێشتووەتەوە، بگرە ئینسانی هێندە سووک کردووە کە ئاوات بە ژیانی سەگ بخوازێت. هەموو بەرهەمێکی ئەدەبی، ڕەنگدانەوەی بیر و تێڕوانینی نووسەرەکەیەتی، ئەگەر ئەمین میرزا کەریم لە چیرۆکدا ناڕاستەوخۆ بیری خۆی دەربڕیبێت، ئەوا لە نووسینێکیدا هەمان فیکری بەرجەستە کردووە کە ئەمە پوختەکەیەتی: (سەماکردن، دەستگوشین و ماچوموچ بۆ خزمەتی کێشەی نەتەوەکەم بەکاردەهێنم.)[٩] بەگەلێک شێوە خزمەت بە

نەتەوە دەکرێت، بەڵام پێم وا نییە هیچ کام لەو شێوانەی چیرۆکنووس دەستنیشانی کردوون، فرمێسکەئاوێک بە ئاشی کێشەی نەتەوەییدا بکەن، ئەوی لە خزمەتکردنی نەتەوە بێت، شوێنپێی میکاڤیللی هەڵناگرێت، کرۆکی کێشەکان کە بەگۆڕکردنی جیاوازی چینایەتییەوە بەندە، دیاری دەکات، ئاخر لە هەر کۆمەڵگەیەکدا یەکسانی سەروەر بێت، ژن لە هەڵبژاردنی هاوسەردا، ئازاد دەبێت و تەلاری هاوسەری لەسەر بناغەی ئەوین بڵند دەبێتەوە، ئەوسا نە کەس لە ڕوانگەی ئاژەڵەوە سەرنجی سێکس دەدات و نە هیچ ژنێکیش ناچار دەبێت، سێکس بفرۆشێت، وەلێ ئەگەر پێوەندییەکانی بەرهەمهێنان لەسەر بناغەی چەوساندنەوە دامەزرابوون، ژن نەک هەر سەربەست نابێت، بگرە وەک هەر کەرەسەیەکی دیکەی ناو ماڵ، سەیری دەکرێت. جەلیل ئەلقەیسی لە چیرۆکی (بەیانییەکی پرشنگدار)دا دەرکی بە پێوەندیی نێوان بازرگانی سێکس و باری کۆمەڵایەتی کردووە و لێزانانە ئاوڕی لێ داوەتەوە، وەلێ ئەو ژنەی ئەمین میرزا کەریم وێنەی کێشاوە و ئەو بارودۆخەی ئەو نیشانی داوە، نەک هەر لە ژن و واقیعی کوردەوارییەوە دوورن، بگرە واقیعی وەها و ئافرەتی لەو جۆرە، مەگەر هەر لە خەیاڵی ویدا هەبن!

ئەحمەد سەید عەلی بەرزنجی لە کۆمەڵە چیرۆکی (دەستەو یەخە)دا چی دەڵێت؟ بەئاوڕدانەوەیەکی خێرا لە کەسان و ڕووداوەکانی کۆمەڵەچیرۆکەکەی، وەڵامی ئەو پرسیارەمان دەستگیر دەبێت. لە چیرۆکی (گەوجێ لە شارەوە)دا، ژنی کوێخا بە شوێن شارییەکەدا دەنێرێت و داوای لێ دەکات شەو سەری لێ بداتەوە. لە چیرۆکی (کە ناپلیۆن ئەبێ بە پەند)دا، مامۆستایەک هەرچەندە لەسەر بناغەی خۆشەویستی خێزانی پێکەوە ناوە، کەچی لەگەڵ کچی دراوسێکەیاندا دەستی تێکەڵ کردووە و نیازی هەیە ژنەکەی کە کۆشێک منداڵی لێی هەیە، تەڵاق بدات. لە چیرۆکی (تەڵاقی سێ بە سێ)دا، ژنێکی خاوەن مێرد و منداڵ، لەناکاو ڕەدووی (هەتیو)ێک دەکەوێت. لە چیرۆکی (دووان، ئەم و ئەو)دا، ژنێک دۆستی هەیە و ناپاکی لە مێردەکەی دەکات. لە چیرۆکی (قۆرت)دا، ژنێک بە تەلەفۆن بە مێردەکەی دەڵێت: (ئەگەر تا نیو سەعاتی تر نەیەیتەوە، دەچمە دەرێ و هەر کەسێکم دی، ئەیهێنمە ژووری). ژنە هەڕەشەکەی جێبەجێ دەکات و کچەکەشی لەولاترەوە دوگمە سوخمەی بۆ کوڕێک ترازاندووە. لە چیرۆکی (نەریتێکی کۆن)دا، تازەبووکێک و ئافرەتێکی تر، بە دووقۆڵی خۆیان بەماڵێکدا دەکەن و هەر یەکەیان دەخزێتە باخەڵی دۆستەکەیەوە. لە چیرۆکی (سێ شووڵکی تەڕ)دا، خێزانێک بەدایک، باوک و کوڕەوە، لە ڕێی قەدەغە و قاچاغەوە، سەرقاڵی دامرکاندنەوەی ئارەزووەکانیانن. لە چیرۆکی (دەستەویەخە)دا، مامۆستایەک هەرچەندە ژنی هەیە، کەچی لەگەڵ ژنی یەکەمی کوێخادا، دەستی تێکەڵ کردووە، ژنی دووەمی کوێخاش لەگەڵ کەسێکی تردا ڕادەبوێرێت. لە چیرۆکی (ژنیکی نەناسیاو)دا، ئافرەتێکی شۆخ (ئابڕووی دەتکێت) و تەپڵی بۆ لێ دەدرێت! لەبەر ڕۆشنایی ڕەوتاری قارەمانەکانی چیرۆکنووسدا، ئەم ڕاستییانە دەدرەوشێنەوە:

١- ژن بریتییە لە تێربوونی جنسی.

٢- ئافرەت بەگشتی کەمفام، لاواز و بەدڕەوشتن.

٣- کپکردنی ئارەزووی سێکس، هەوێنی هەموو کردەوەیەکی چاک و داهێنانێکی نوێیە. چیرۆکی (لە ڕێگای ئاواتدا) بۆ سەلماندنی ئەم تێزە تەرخانە.

بەوردبوونەوە لەو سێ خاڵە، ئەو ڕوون دەبێتەوە کە ئەحمەد سەید عەلی بەرزنجی، ئەگەر دەرکیشی پێ نەکردبێت، یان مەبەستیشی نەبووبێت، هەر شوێنپێی (فرۆید)ی هەڵگرتووە و بەشێوەیەکی کەمتر و نزمتر وەک لەوەی لە واقیعدا هەن، وێنەی قارەمانەکانی کێشاوە.

جێی دەمەتەقێ نییە، دەبێت نووسەر زانیاری قوولی لە زۆر بواردا هەبێت، ئەوی (زەویی بەپیت)ی (پێرڵ پاک)ی خوێندبێتەوە، هەستی کردووە، ئەو نووسەرە هێندەی زانایەکی لێهاتووی کۆمەڵناس، شارەزای باری کۆمەڵایەتیی وڵاتی چین بووە. مەگەر بە دەگمەن کەسێک هێندەی وی، لە چین و توێژەکانی کۆمەڵگەی چین تێ گەیشتبێت. پێرڵ پاک هێندە شارەزایانە باسی ئەو قۆناغەی ئەو کۆمەڵگەیەی کردووە، ئێستاش ئەگەر دیرۆکنووسێک مێژووی ئەو سەردەمەی چین بنووسێتەوە، سوود لە ڕۆمانی زەویی بەپیت وەردەگرێت. کەواتە چیرۆکنووس بێجگە لەوەی پێویستە لە بواری ئەدەبدا، ڕۆشنبیرییەکی ڕەخنەیی تەواوی هەبێت، دەبێت شارەزای فەلسەفە، ئابووری و مێژووش بێت. پێم وایە بە دەگمەن چیرۆکنووسی هێندە هۆشیارمان هەیە، ئەمەش یەکێکە لە هۆکارە سەرەکییەکانی کەمی ڕۆمان لە ئەدەبی کوردیدا.

ئەحمەد سەید عەلی لە وەڵامی ئەو ڕەخنەیەدا کە دەربارەی چیرۆکی (ورد و خاشبوون)ی وی نووسراوە، دەبێژێت: (پەردەهەڵماڵین لەسەر عەیبە گەورەکانی خۆمان، ئازایەتییە.)(١٠) لە ڕوانگەی منەوە، باسکردن لە چۆنیەتیی دامرکاندنەوەی ئارەزووە سێکسییەکانی ئینسان، هیچ لەگەڵ ئازایەتیدا کۆی ناکاتەوە. (کرمانی) ئازا بوو، کە بێباک لە مەرگ، ڕووبەڕوو بە تەیمووری لەنگی گوت: تۆ فلسێکی قەڵب ناهێنیت. نازم حیکمەت بوێربوو کە ژیانی لاوەتیی خۆی کردە خۆراکی زیندان و سەری نەوی نەکرد. کاتێک ڕووهەڵماڵراوانە باسکردن لە پێوەندییە سێکسییەکان ئازایەتییە کە وەک کەرەسەیەک لە ڕاژەی بەرەوپێشبردنی کۆمەڵگەدا وەگەڕ بخرێت و کاتێک کارێکی هونەرییە، ڕەوت و پەرەسەندنی کارە ئەدەبییەکە، باسکردن لە سێکس بخوازێت، نەک لەودیو ئەو باسکرنە بێ پەردەیەوە، هیچ مەبەستێکی باڵای خۆی حەشار نەدابێت. باسکردنی سێکس، نابێت هەرگیز بۆ ئەو مەبەستە بێت کە ژیان لە سێکسدا بچووک بکەینەوە، ئەگەر نا ئەوی دەینووسین لە باشترین حاڵەتیدا، سیناریۆیەکی لاوازی فیلمێکی پۆرنۆگرافیکی لێ بەرهەم دێت.

ئەحمەد سەید عەلی بەرزنجی لە هەمان نووسیندا دەڵێت: (من کە ئەو کچەم کردووەتە پاڵەوانی چیرۆکەکەم، مانای ئەوە نییە کە لە هەمان کاتدا وەک سیفەتێکی گشتی بیدەمە پاڵ هەموو ئافرەتێک.)

چیرۆکنووس بەهۆی نیشاندانی هەر تاکەکەسێکەوە، ڕووناکی دەخاتە سەر ڕەوتار، بیرکردنەوە و باری دەروونی توێژێک یان چینێکی کۆمەڵایەتی و لە ڕێی بەسەرکردنەوەی چەند

کەسێکیشەوە، وێنەی کۆمەڵگەیەک دەکێشێت. قارەمانەکانی بەرزنجی سەر بەهەر توێژ و چینێکی کۆمەڵ بن، هەر کەسانی نائاسایی و نەفس نزمن، لای وی قارەمانێکی نەک ئیجابی، تەنانەت کەسێکی ئاساییش، شتێکی دەگمەنە. من چاوەڕێی خوڵقاندنی قارەمانی لە چەشنی (دایک)ی ماکسیم گۆرگی، یان وەک کارەکتەرە سەرەکییەکەی (ماڵی بووکەشووشە)ی ئیبسن لە بەرزنجی ناکەم، چونکە ئەوە لە توانای وی بەدەرە، بەڵام داوای لێ دەکەم، با خۆی لەوە نەبان نەکات کە نە کۆمەڵگەی کوردەواری لە کەسانی هەوەسباز پێک هاتووە و نە ژیان بریتییە لە دامرکاندنەوەی ئالۆش.

جێی سەرنجە کە بەرزنجی بخوازێت یان نا، لە هەمان ڕوانگەی نووسەری شۆڤێنیست (ئەمجەد تۆفیق)ەوە، سەرنجی کۆمەڵگەی کوردی داوە.

ئێستا ئەو هونەرە لە وڵاتانی سەرمایەداریدا، لەژێر کۆنترۆڵی دەسەڵات و دراوداراندایە، دوو ڕێبازی وەبەرگرتووە.

١- هونەری ڕابواردن، کە سەرەکیترین جۆری، ئەو ڕۆمانە نوێیانەیە کە بۆ باسکردنی سێکس بەشێوەیەکی بازاڕی، تەرخانن و دەتوانین ناوی (گانەڕۆمان) یان (چیرۆکەکان)یان لێ بنێین.

٢- هونەری پوخت، ئەو جۆرە هونەرەیە کە ڕووی دەمی لە هەڵبژاردەی کۆمەڵە و تەنیا بایەخ بەلایەنی هونەری دەدات(١١). چیرۆکەکانی بەرزنجی ئاو بەئاشی ڕێبازی یەکەمدا دەکەن.

***

کارەکتەری وجوودی، وەک تاکەکەس شەیدای سەربەستییە لە هەڵبژاردنی هەڵوێستدا، ئەمەش وای لێ دەکات تووشی دڵەڕاوکێ ببێت، خۆی بە نامۆ بزانێت و دووچاری بێ ئومێدی و ڕەشبینی ببێت، تەنانەت وای لێ بێت، ژیان بە شتێکی بێ مانا بزانێت و خۆی دوورەپەرێز بگرێت. فەلسەفەی وجوودی چونکە نوقمی ڕێبازی تاکڕەوییە، بڕوای بە پێوەندیی نێوان ئینسان و کۆمەڵ نییە و هیچ بایەخێک بۆ لێپرسینەوەی کۆمەڵایەتی دانانێت، بۆیە یەکێکە لە ترسناکترین ڕێبازە فەلسەفییەکان(١٢).

قارەمانی چیرۆکی (مردوو خەون نابینێ)ی عەبدوڵڵا سەڕاج(١٣) هەموو خەسڵەتەکانی کەسێکی وجوودی تێدایە، چونکە سەربەست نییە لە دەربڕینی هەستی خۆشەویستیدا، بۆیە دووچاری دڵەڕاوکێیەکی وەها بووە، هەر دەڵێیت هۆشی لە دەست داوە، ئاخر نە دەزانێت چی دەکات و نە ئاگای لە قسەکانی خۆیەتی! هەست بە نامۆیی، تەنیایی و نائومێدی دەکات و دەبێژێت: «خۆزگە کوێر دەبووم و ئەم ڕۆژەم نەدەدی. ئێستا هەموو مێژوو بۆتە باخچەی قەدقەڵا، منیش لەم باخچە فراوانەدا مایەپووچ بووم».

ئەم کارەکتەرە بێ ورە و بێ ئومێدە کە دوا پەناگای کوهوولە و لە خودی خۆی بترازێت، هیچی تر نابینێت، لەناکاو گۆڕانێکی چاوەڕوان نەکراو بەسەر بیرکردنەوەیدا دێت، کە لە چیرۆکەکەدا بە هێمایەکیش ڕێگەی بۆ خۆش نەکراوە، ئەمەش ڕەنگدانەوەی بێدەستەڵاتییەکە لە چینی ڕووداودا کە لە سەڕاج چاوەڕێ نەدەکرا. (مرۆڤ دەشکێت بەڵام نابەزێت). خوێنەر هەست دەکات، ئەم گەشبینییە، ڕەنگدانەوەی بیر و ڕەوتاری ئەو قارەمانە ڕەشبینە نییە و بەسەریدا سەپێندراوە.

لە چیرۆکی (ئۆقرە)شدا[١٤] قارەمانەکە بە پاساوی پاراستنی ئازادیی خودی خۆی، وەک کەسێکی تاک و تەنیا ڕەوتار دەکات و تەنانەت دۆست و ناسیاوەکانیشی ناناسێتەوە! وەک چۆن سارتەر لە (مێش)دا خێزانێک پشتاوپشت تاوانبار دەکات، سەڕاجیش لە (ئۆقرە)دا دەڵێت: (جیهان جەنگەڵێکە و خەڵکەکەشی یەکی جۆرە ئاژەڵێکن.) قارەمانەکەشی بێجگە لە گوێدرێژ، قایلە بە هەر گیانلەبەرێکی تر ناو ببرێت!

قارەمانی چیرۆکی (مێژووی ژمارە سفر)یش[١٥]، بێ پێچوپەنا خۆیمان وەک وجوودییەک پێ دەناسێنێت و دەقاودەق قسەکانی سارتەر دەڵێتەوە: (ئایا مرۆڤ سەربەست نییە، لە دەربڕینی هەست و بیر و بۆچوونی خۆی؟ سەری گرفتەکە لێرەوە دەست پێ دەکات.) یان دەڵێت. (خۆم بەرپرسیارم، مرۆڤیش سەربەستە لە هەڵبژاردن.) یان: (گرنگ ئەوەیە فرمان بەسەر خۆماندا دابڕین.)

بەم سێ چیرۆکەدا، ئەوە ئاشکرا دەبێت، سەڕاج وەک وجوودییەک بیر دەکاتەوە و دەخوازێت لە ڕێی چیرۆکەکانییەوە، بیروڕای وجوودییانەی خۆیمان پێ بگەیەنێت. ئەگەر هەندێک چیرۆکنووسی تر لە نائاگاییەوە، ناوبەناو فەلسەفەی وجوودی لە بەرهەمیان ڕەنگ بداتەوە، ئەوا سەڕاج لەو نووسەرانە نییە، بگرە ئەو بە تەواوی هۆشیارییەوە، کەسێکە وجوودی و داکۆکی لەو ڕێبازە دەکات، ئەو ڕێبازەی لە ئەدەبی سەردەمی بۆگەنبوونی سەرمایەداریدا ڕەنگی داوەتەوە و دوور و نزیک نابێتە دەربڕی واقیعی ئێمە.

***

قارەمانی چیرۆکی (تەنیایی شەوێکی باران)ی شێرزاد حەسەن[١٦]، تەمەنی چەندە؟ تەمەن گرنگ نییە! لە کوێ فەرمانبەرە؟ ئەوەش هەر بایەخی نییە! ژمارەی ئەندامانی خێزانەکەی چەندە؟ دەبێت بیر بکاتەوە و بیانژمێرێت! ئەم کارەکتەرە پەست، وەڕس و لەش داهێزراوە، دەترسێت وەک (حوسەین مەردان)ی بەسەر بێت و نە شەوی شەوە و نە ڕۆژی ڕۆژ! هەمیشە لە کن وی هەر قیامەتە! بێزارە لەم دنیایەی پڕیەتی لە دز، لۆتی، جەردە، قۆڵبڕ و قومارچی، شریتی تەمەنی سەراپێ، سەرگوزشتەی نائومێدییەتی، ژوورەکەی وەک سێگۆشەی پەرمۆدا قووتی دەدات و هەموو خەڵک بە گێل، گەلحۆ و گەمژە دێنە بەر چاوی! ڕۆژەکانی ژیانی هەموویان لە یەکتر دەچن، تەواو بێزارە بەڵام ناتوانێت هیچ بکات!

لەم چیرۆکەدا و لە بەرهەمی نووسەرانی ئەدەبی ناماقووڵدا، هەست بە ڕەشبینی، بێزاری، بێ ئومێدی و ونبوون دەکرێت. ئەو نووسەرانە پێمان دەبێژن، تروسکەی هیوا بۆ دوا جار ماڵئاوایی لە ژیان کردووە، بۆیە ژیان چاوەڕوانییەکی بێهوودەیە. ئینسان دەسەڵاتی بەسەر هیچدا ناشکێت و گۆڕینی ژیان لە لایەن ئینسانەوە، شتێکی مەحاڵە. ئەو نووسەرانە هێندەی پێیان بکرێت، تۆوی نائومێدی لە دڵی خەڵکیدا دەچێنن، ئەمە لە بری ئەوەی هیچ نەبێت کەمێک ڕێگەی دەربازبوون لە بەردەمیدا تەخت بکەن.

بەشێک لەم نووسەرانە وا هەست دەکەن، بە دەربڕینی بێزاری، بەو شێوە نێگەتیڤە، دژی ڕێژیمی سەرمایەداری ڕادەوەستن، وەلێ سەرمایەداران لەبەرئەوەی ئەو جۆرە ئەدەبە، ڕۆڵێکی باش لە بەنگکردنی چەوساوەکاندا

دەگێڕێت، بۆیە هیچ درێغی لە برەوپێدانیدا ناکەن. گریمان ژیان، وەک شێرزاد حەسەن بۆی دەچێت، بەردەوام هەر شەوەزەنگە، وەلێ ئەدی ئەو وەک نووسەرێک چی دەڵێت؟ ناڵێم ئەدی ئەڵتەرناتیڤی ئەو چییە؟ وەلێ دەپرسم: ئایا ناتوانێت، مۆمێک لەو شەوەزەنگەدا دابگیرسێنێت؟ شێرزاد حەسەن چونکە واقیع لە دۆخێکی نەگۆڕدا دەبینێت، بۆیە هەر بە نەگۆڕیش وێنەی دەکێشێت، ئەمە جگە لەوەی ئەو تەنیا خەمی خۆی بە کۆڵەوەیە و ئەوی مەبەستی نەبێت، گۆڕینی واقیعە تاریکەکەیە، چیرۆکنووس بۆ ئازادی خۆی دەگری و دەرکی بەوەنەکردووە، ئینسان وەک تاکەکەس ئازاد نابێت و سەربەستی تاک، بە ئازادی کۆمەڵەوە بەندە.

***

(خاتوون)ی قارەمانی یەکەم چیرۆکی، کۆمەڵەچیرۆکی (پەرستگا)ی عەبدوڵڵا عەزیز خالید، ژنێکی بێ قۆڵە، قارەمانی دووەم چیرۆکیشی چایچییەکی کۆڵە! قارەمانی پێنجەم چیرۆکی، لاوێکە بە دیار هاوڕێ کوژراوەکەیەوە، دەکڕووزێتەوە، قارەمانی شەشەم چیرۆکی، کیژێکە نوقمی زەریای خەم و پەژارەیە. قارەمانی یەکەم چیرۆکی، کۆمەڵەچیرۆکی (بابانۆێل تۆراوە؟) لە سەرەتای شێتبووندایە، قارەمانی دووەم چیرۆکی شێتێکی تەواوە، قارەمانی سێیەم چیرۆکی بە زۆر کراوە بە شێت و قارەمانی چوارەم چیرۆکیشی خۆی دەخنکێنێت!

نووسەر کە وێنەی ئەو کارەکتەرانەی کێشاوە، نەک هەر نەیتوانیوە بە ناخیاندا شۆڕ ببێتەوە، بگرە هەرچەندە تەنیا باسی دیوی دەرەوەی کردوون، کەچی هەر کەوتووەتە نێو کۆمەڵێک هەڵەی کوشندەوە. لە چیرۆکی (خاتوون)دا، قارەمانەکە بە یەک دەستەوە بە نانپێوەدەری خۆی بەخێو دەکات، کە نان بە تەنوورەوە دان، بە یەک دەست کارێکی مەحاڵە. لە چیرۆکی (بابانوێێل تۆراوەدا؟) کوڕێکی چوار ساڵانە بۆ بووکەشووشە دەگری! لە چیرۆکی (حەمەکۆڵ)دا ڕووداو نییە، لە چیرۆکی (تابلۆی دیمەنی خەمبارێکی ئازاردراو)دا، ڕووداو لێدانی جرتێکە! لە (خاتوون) و زۆربەی چیرۆکەکانی تردا ڕووداوەکانی بۆ ڕابردوویەکی دوور دەگەڕێنەوە و هیچ پێوەندییان بە واقیعی ئێستاوە نییە.

عەبدوڵڵا عەزیز خالید لە ڕێی ئەو قارەمانە کەمئەندام، شێت و خەمبارانەوە، چی دەڵێت؟ لە چیرۆکی (کاتێ تاوانبار خۆی لە وەفادارێتیدا ئەدۆزێتەوە)دا، دەڵێت: (بێ مۆڵەتی لێخوڕین، ئۆتۆمۆبیل لێ مەخوڕن!) لە (تابلۆی دیمەنی خەمبارێکی ئازاردراو)دا دەبێژێت: (بە نیازی ئاوخواردنەوە، ڕوو لە مزگەوتی گەورە مەکەن، چونکە مەرکانەکەی وشکوبرنگە!) لە چیرۆکی (تاوان لە ژێر داری زڕدا) پێی وایە، کۆمەڵگە لە ڕێی ئامۆژگارییەوە، لە بەدڕەوشتی خاوێن دەکرێتەوە. لەبەر ڕۆشنایی ئەو سەرنجانەدا، بەو ئەنجامە دەگەین کە عەبدوڵڵا عەزیز خالید:

(١) لە ڕوانگەیەکی تەسک و تاریکەوە سەرنجی جیهان دەدات و تەنیا کاری خراپ، مرۆڤی پەست، نەخۆش و ناتەواو دەبینێت.

(٢) دەرکی بەوە نەکردووە کە چیرۆک بێ ڕووداو دروست نابێت.

وێڕای ئەمانە بێدەستەڵاتیی نووسەر لە بواری زماندا، دەلاقەیەکی گەورەی خستووەتە چیرۆکەکانییەوە، ئەوی نیازی نووسینی هەبێت،

پێویستە پێشەکی فێری زمان ببێت، چونکە کەرەسەی دەربڕینی نووسەر، زمانە. ئەگەر کەسێک نەیزانی چۆن مامەڵە لەگەڵ وشەدا دەکرێت، باشتر وایە، خۆی لە قەرەی نووسین نەدات. ئەرستۆ دەڵێت: «ئەوی خوازە لە جێی خۆیدا بەکار نەهێنێت، لە کاتێکدا وا هەست دەکات، وێنەیەکی (خەمناک)ی کێشاوە، وێنەکەی دەبێتە مایەی پێکەنین.»[١٧] ئەو وێنە شێواوانە کە زادەی بێدەستەڵاتییە لە بواری بەگەڕخستنی زماندا، پەتایەکە هەموو چیرۆکەکانی عەبدوڵڵا عەزیز خالیدی گرتووەتەوە. لە چیرۆکی (ناپاک)دا، کاتێک نووسەر کارەساتێک دەگێڕێتەوە، بێ توانایییەکەی لە بواری مامەڵەکردنی لەگەڵ وشەدا، کارێکی کردووە، خوێنەری نەک هەر خەمناک نابێت، بگرە دەداتە قاقای پێکەنین: (لەم ساتەدا، هێنانی ڕیزێ بەرداخ ئاو، کلکی باسەکەی قرتاند)[١٨] وەک باسەکە مارمێلکە بێت! پێویستە ئەوەش بڵێم کە چیرۆکی (تاوان لەژێر داری زڕدا) لە سێبەری چیرۆکی (خازێ)ی (بلە)دا نووسراوەتەوە و[١٩] چیرۆکی (کۆچ)یش[٢٠] جێپەنجەی چیرۆکی (خاکە ونبووەکە)ی (جۆرج فریتاک)ی[٢١] زەق زەق پێوە دیارە.

***

قارەمانی چیرۆکی (هونەرمەند)ی د. کاوس قەفتان[٢٢]، هونەرمەندێکە گەمژە و دوا کەسە هەست بە گۆڕانکارییەکان بکات، کە ماشێنەکەی پەکی دەکەوێت، تا ماوەیەکی زۆر کەس ئاوڕی لێ ناداتەوە، دواجار یەکەمین کەسێک کە بە هانایەوە دێت، قۆڵی لە بندا دەبڕێت. د. کاوس لەم چیرۆکەی دەڵێت: ئەگەر لە ڕێگەوباندا لێتان قەوما، داوای یارمەتی لە کەس مەکەن!

بابەتی ئەم چیرۆکە، ئاوابوونی خۆری پێوەندییە کۆمەڵایەتییەکانی قۆناغی دەرەبەگایەتی و سەرهەڵدان و جێگیربوونی پێوەندییە کۆمەڵایەتییەکانی قۆناغی سەرمایەداری، بابەتێکی بەپێزە ئەگەر نووسەری بەتوانا مامەڵەی لە تەکدا بکات. هەر قۆناغە دابونەریتی تایبەتی خۆی هەیە، وەک چۆن لە قۆناغی فیودالیدا، کولتووری فیودال زاڵە، هەرواش لە قۆناغی سەرمایەداریدا، کولتووری بۆرژوا سەروەرە. بابەتی چیرۆکەکە، بابەتێکی گەلێک گرنگە و بەو شێوە ساکاری د. کاوس قەفتان مامەڵەی لەگەڵدا کردووە، بەسەر ناکرێتەوە و هەوێنی زۆر ڕۆمانی لە چەشنی (ڕێگاکانی برسییەتی)ی جۆرج ئەمادۆیە.

کەواتە لاوازیی چیرۆکەکە، بۆ بێ پێزی بابەتەکە ناگەڕێتەوە، بگرە زادەی تێڕوانینێکی سادەیە بۆ بابەتەکە، دەگونجێت بەسەرهاتی قارەمانی چیرۆکەکە، لە واقیعدا ڕووی دابێت، وەلێ چیرۆکنووس، پێویستە ئاگاداری ئەوە بێت، کە ئەو ڕۆژنامەنووس نییە، هەواڵ بگەیەنێت، بگرە نووسەرێکە نەخشەی جیهانێکی بالاتر لە جیهانی واقیع دەکێشێت، جیهانێک نە پاشکۆی واقیعە و نە ڕاستگۆیی هونەریشی تێدا فەرامۆش دەکرێت، خۆ ئەگەر دەقاودەق ڕووداوێکمان گێڕایەوە، یان بەوپەڕی دەستپاکییەوە، بەسەرهاتی کەسێکمان نووسییەوە، ئەوا لە باشترین حاڵەتدا، دیرۆکنووسین، نەک چیرۆکنووس، نووسەری وریا، بەرهەمی نوێ بڵاو ناکاتەوە، تا لەوە دڵنیا نەبێت، بەرهەمە تازەکەی لەوانی پێشووتری

بەپێزترە، ئەگەر د. کاوس قەفتان ئەو ڕێسایەی ڕەچاو کردبا، چیرۆکی (هونەرمەند)ی بڵاو نەدەکردەوە.

***

کاکەمەم بۆتانی نەک هەر ئاوڕ لە کێشە گرنگەکانی سەردەمەکەی دەداتەوە، بگرە بیروڕای خۆیشی دەردەبڕێت و خەو بە جیهانێکی نوێوە دەبینێت. لە چیرۆکی (بازنە)دا[٢٣]، لە ڕێی دوو هاوڕێوە، ڕووناکی دەخاتە سەر کێشەیەکی گرنگی ئەم سەردەمە. ئەو دوو کەسە کە دوو قارەمانە سەرەکییەکەی چیرۆکەکەن، ئەوەندە شارەزایانە هەڵسوکەوت و چۆنییەتی بیرکردنەوەیان نیشان دەدرێت، خوێنەر هەردووکیان دەناسێتەوە و دەزانێت سەر بە کام فیکر و ڕێبازن. یەکەمیان چاوی لە جیهانی جوانتر بڕیوە و دووەمیان لە بازنەیەکدا گیری خواردووە، چۆنییەتیی کۆتایی پێهێنانی ڕووداوەکەش تەواو لە ڕاژەی مەبەستی نووسەردایە، کە دەیەوێت بڵێت: (ئەوی بڕوای بە خەباتی چینایەتی هەبێت، ناچارە بڕوا بە شەڕی چینایەتیش بهێنێت.) نووسەر ئەوەش لە گوماندا ناهێڵێتەوە کە چەوسێنەران لە پێناوی سەرکوتکردنی چەوساوەکاندا، هەموو ڕێیەکی دڕندانە دەگرنە بەر، بۆیە چەوساوەکان بە وورووژاندنی سۆز و بەزەیی ڕزگاریان نابێت. ڕووداوەکانی سەرەتای سالآنی حەفتای چیلی، ڕاستیی ئەم بۆچوونەی نووسەر دەسەلمێنن، ئالێندی چەند سوور بوو لەسەر ئەوەی ڕێگەیەکی هێمن بگرێتە بەر و خۆی لە شەڕی براکوژی لابدات، بەڵام ئەنجام بە دژوارترین شێوە تووشی هات.

بەسەرهاتی (نیشتمان)ی قارەمانی چیرۆکی (بەردیش بەرگەی ئەم ئازارە ناگرێ)[٢٤] تەرخانە بۆ بەسەرکردنەوەی ئەوەی کە ڕێی (زەنوێر) بە چەپدا دەڕوات. کاکەمەم بۆتانی لەم چیرۆکەشیدا هۆشیارانە پێوەندیی نێوان خەباتی چینایەتی و خەباتی نەتەواتیی بەر ڕێژنەی ڕووناکی داوە. کاتێک (نیشتمان) خۆی لە پەژارەدا دەبینێتەوە، حەقیقەتی کوێخا و کوڕە هەژارەکەی بۆ دەردەکەوێت، تێ دەگات کە لە تەنگانەدا، کوێخا و ئەو چینەی نوێنەریانە، پشتی تێ دەکەن، بەڵام کوڕی هەژار باجی خۆشەویستییەکەی بۆ نیشتمان، هەر چییەک بێت، دەیدات.

ڕەوتاری قارەمانەکان، چۆنییەتیی گەشەسەندن و کۆتایی هاتنی ڕووداوەکە، ئەوە بە دەستەوە دەدەن کە بزووتنەوەی نەتەوایەتی، لە ئەنجامی گەشەسەندنی سەرمایەدارییەوە سەری هەڵداوە، بۆیە ئەو بزووتنەوەیە لە کرۆکدا دژی ڕێژیمی سەرمایەداری لە خەباتدایە و ئەمەش کاکڵەی ئەو پێوەندییە دایلێکتییکەی نێوان خەباتی چینایەتی و نەتەوایەتییە. لەبەر ئەوەشی لە هەموو وڵاتێکی ژێردەستەدا، ئیمپریالیزم کە دوا قۆناغی سەرمایەدارییە، بنکەی خۆی هەیە، کە بریتییە لە بۆرژوای بازرگانی و فیودال، ئەم دوو چینەش هەرگیز سوور نین لەسەر خەبات لە دژی ئاغاکانی دەرەوەیان، بۆیە ناتوانن و نایانەوێت کۆتایی بە دەستەڵاتی ئیمپریالیزم لە وڵاتەکەیاندا بهێنن، کەواتە بڕینی ئەو ڕێگەیە، کۆتایی هێنان بە دەستەڵاتی ئیمپریالیزم، کەوتووەتە ئەستۆی چەوساوەکان و، ئەزموونی ڤێتنامییەکان، ڕاستی و دروستیی ئەم بۆچوونە دەسەلمێنێت.

کاکەمەم بۆتانی لێزانانە، قارەمان و ڕووداو، لە شێوەی ڕەمزدا پێشکەش دەکات، وەلێ ئەم

دیاردەیە کە لە زۆربەی چیرۆکەکانی ئەودا هەستی پێ دەکرێت، کارێکی وای نەکردووە، خوێنەر لە مەبەستی تێ نەگات. ئەرستۆ دەڵێت: (سیفەتی سەرەکیی نووسین ئەوەیە ڕوون و ئاشکرا بێت، بە مەرجێک ساکار نەبێت.)[٢٥] (یەفتەشینکۆ)ش دەبێژێت: (هەوڵ دەدەم شیعرەکانم وا بنووسم، خوێنەرێکی ئاسایی لێیان تێ بگات و ڕۆشنبیرێکی گەورەش بە ساکاریان نەزانێت. ڕەمزەکانی کاکەمەم بۆتانی، ئەگەرچی ساکارنین، وەلێ هێندە تەمومژاویش نین خوێنەر لێیان حاڵی نەبێ.)

***

لە هەر کۆمەڵگەیەکدا شێوازی بەرهەمهێنانی سەرمایەداری سەروەر بێت، هەموو شتێک لە خزمەتی بەرهەمهێناندایە و بە مەبەستی زیادکردنی قازانج، تەنانەت ئینسان و هەموو بەها ئینسانییەکانیش وەک شتومەک هەڵسوکەوتیان لە تەکدا دەکرێت، بۆیە ئینسان لە ئەنجامی ئەو کارە ساکارەی دژی خواست و ئارەزووی خۆی پێی دەسپێردرێت و تەنیا لەبەر دابینکردنی بژێوی، دەیکات، دەبێتە پارچەیەکی بچووک لە ئامێرێکی مەزندا، ئەمەش هەوێنی سەرەکی هەست بە نامۆیی کردنە. بیرۆکراتیزمیش کە زادەی سەرمایەدارییە، (تاک لە کۆمەڵ دادەبڕێت، ئاخر بیرۆکرات پێوەندیی مرۆڤانەی لەگەڵ کەسدا نییە، تەنیا کۆمەڵێک فایلی لەبەر دەستدایە، بۆیە لە کن وی، مرۆڤ دەبێتە فایلێک و بە ژمارەی فایلکەیدا دەناسرێتەوە.)[٢٦]

لە چیرۆکی (شیزۆفرینا)ی ڕەئووف حەسەندا[٢٧]، سەرۆکی بەشێکی کارگەیەک کە باوکی سەرەک تیرە بوو، خۆیشی هەر وەک سەرەک خێڵ ڕەوتار دەکات، سووک سەرنجی کرێکاران دەدات و لە خۆڕا کرێکارێک نانبڕاو دەکات. فەرمانبەرێک کە بەرپرسی فایلەکانە و هێندە بەنێو فایلەکاندا دێت و دەچێت، خۆی وەک سیسرکێکی زل دێتە بەرچاو، ڕۆژێک کە سەرنجی فایلی سەرۆکی بەشەکە دەدات، دەبینێت بە گوێرەی ڕاپۆرتی دوکتۆر، تووشی شیزۆفرینیا هاتووە، کە ئەمە لە خزمەتی گەشەسەندنی چیرۆکەکەدا نییە، چونکە سەرۆکی بەش کە دژایەتی کرێکاران دەکات، لە سۆنگەی ئەوەوە نییە کە ناساغە، بگرە لەبەر ئەوەیە کە داکۆکی لە بەرژەوەندیی چینایەتیی خاوەن کارگە دەکات.

کرێکاری نانبڕاو، بەنامەیەک هەڕەشە لە سەرۆکی بەش دەکات، گوایە ئەگەر نەخرێتەوە سەر کارەکەی، منداڵانی گەڕەک هان دەدات، بە هووهاکێشان دوای بکەون! ئەگەر چیرۆکنووس وای کردبا، لە بری ئەم هەڵوێستە تاکەکەسییە، کرێکارانی کارگەکە لایەنی هاوپیشەکەی خۆیان گرتبا، چیرۆکەکە دەبووە نموونەیەکی چاکی ئەدەبی شۆڕشگێڕانە.

(لەم سەردەمەدا، هونەر نابێتە هونەرێکی باڵا و مەزن، ئەگەر بەشداری لە ڕزگاربوونی کارگەراندا نەکات، لە دەست کۆیلایەتی سەرمایەداری)[٢٨] لەگەڵ ئەم سەرنجانەشدا، هێشتا پێم وایە (شیزۆفرینیا) هەوڵێکی سەرکەوتووە بۆ نووسینی ئەدەبێک کە ڕەنگدانەوەی باری کۆمەڵایەتیی کارگەران بێت، پەنجەی تاوانبارکردنی بۆ چەوسێنەران ڕاکێشابێت و سەرەکیترین مۆرکی تێڕوانینی مەتریالیزمی مێژوویی پێوە دیاربێت کە دەرخستنی ململانێی چینایەتی و بەشداریکردنە لە دروستکردنی

ویژدانی چینایەتی کارگەراندا[٢٩]. لایەنێکی گەشی تری چیرۆکەکە ئەوەیە، باسی لە بە شتبوونی ئینسان کردووە، ڕزگاربوونیش لەو دەردە سامناکە، بە هەرەسی شێوازی بەرهەمهێنانی سەرمایەدارییەوە بەندە.

(هەموو شاکارە ئەدەبییەکان ئەوانەن کە ڕەنگدانەوەی واقیعی میللەتێکن لە سەردەمێکی دیاریکراودا)[٣٠] گەورەیی بەلزاک بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە لە سەردەمی خۆیدا سکرتێری کۆمەڵگەی فەرەنسا بوو، پووشکین چونکە ئەنسکلۆپیدیای ڕووسیا بوو، بۆیە نەمریی مسۆگەر کرد، ڕەئووف حەسەنیش بە بەرهەمەکانیدا دەناسرێتەوە، سەر بە کام سەردەمە و دەربڕی ئازار و ئاواتی کام میللەتە، ئەمەش هۆکاری سەرەکییە بۆ دەربازبوونی هەر نووسەرێک لە چوارچێوەی نەتەوایەتی و گەیشتن بە ئاستی جیهانی.

ڕەئووف حەسەن لە (چلێ ئەرخەوان) و لە (گڵۆپە ڕەنگاوڕەنگەکان)دا[٣١] توانیویەتی لە ڕێی بەرجەستەکردنی پەژارە و ئومێدی قارەمانەکانیەوە، خەم و هیوای میللەتەکەی بەسەر بکاتەوە و ببێتە ویژدانی سەردەمەکەی خۆی. دەتوانم بە دڵنیاییەوە بڵێم: نووسەر لە سنووری تەنگی بازنەی خەمە ڕۆمانتیکەکانی خۆی دەرباز بووە، قاوغی تەسکی خودی خۆی شکاندووە و پەلی بۆ کێشەی گەورەیی میللەتەکەی هاوێشتووە، ئەم خۆبەستنەوەیەش بە ئازار و ئاواتی میللەتەوە، هەوێنی پەرینەوەی چیرۆکەکانیەتی بۆ جیهانێکی بەربلاوتر.

ڕەئووف حەسەن پێمان دەڵێت: لە هەر شوێنێک چەوساندنەوە هەبێت، (نەریمان)ێک و (پەروین)ێک پەیدا دەبن، بەرەنگاری ببنەوە. لە هەر جێیەک بۆرژوا خاوەنی دەسەڵات بێت، چارەنووسی دڵداران، وەک هی (گێلاس) و (ڕێبوار) نووتەک دەبێت، وەلێ هەمیشە چەوساندنەوە، مامانی یاخیبوونە و لەسەر بناغەی ئازاری ئەمڕۆ، سبەی کۆشکی ئاوات بڵند دەبێتەوە.

***

پێم وایە وەڵامی پرسیاری، (چیرۆکنووسانی کورد چی دەڵێن؟)م دایەوە، بۆیە بەم چەند سەرنجە کۆتایی بە باسەکەم دەهێنم.

- لە گۆڕەپانی چیرۆکی کوردیدا، ئەدەبی سەروەر، ئەدەبێکە ناماقووڵ، وجودی و فرۆیدی، ئەدەبێکە دوور لە کێشەی سەرەکی میللەت و خەم و خواستی خەڵکەوە، بەڵام هاوزەمان ئەدەبێکیش هەیە، کە ڕەنگدانەوەی ئازار و ئاواتی میللەتە، دەربڕی گیانی سەردەمە و ئاوێنەیەکی ڕاستبێژی ویژدانی خەڵکە.

- نووسەر چەند لێزانانە وێنەی قارەمان بکێشێت، چەند هونەرمەندانە ڕووداو بچنێت و پێوەندییەکی هارمۆنی لە نێوان قارەمان و ڕووداودا بەرجەستە بکات، هێندەش سەرکەوتن بەدەست دەهێنێت، ئاخر قارەمان و ڕووداو، وەک دوو ڕەگەزی گرینگ و بنچینەیی، ڕۆڵێکی کاریگەر لە بەرهەمهێنانی هەموو چیرۆکێکدا دەبینن. هێندەی ڕەئووف حەسەن زیرەکانە بە ناخی قارەماندا شۆڕ دەبێتەوە، هێندەش کاکەمەم بۆتانی هۆشیارانە ڕووداو دەچنێت، وەلێ لای زۆربەی ئەوانی تر، قارەمان کەسێکە لە کارتۆن و ڕووداویش جێگەی بڕوا نییە.

کە مارکس کۆچی دوایی کرد، ئەنگڵس لەسەر

مەزارەکەی گوتی: «ئەوی لێرەدا بۆ دواجار چاوی لێک ناوە، فـــیکرێکی وای هێنایە ئاراوە، دانیشتووانی زەوی بەسەر دوو سەنگەردا دابەش کرد و لە یەکتری کردن بە دوژمن، بەڵام خۆ تا مرد، یەک دوژمنی شەخسیی نەبوو». منیش هیچی تایبەتیم لەگەڵ ئەوانەدا نییە کە لە نووسینەکانمدا ناویان دێت.

١٩٨٢-٥-٢٠٠

سەرچاوەکان

١- بليخانوف، الفن والتصور المادي للتأريخ، ص٢٢١.

٢- الأديب المعاصر، عدد ٢٧ بغداد ١٩٧٨.

٣- بەیان، ژمارە ٦٧.

٤- الثقافة الأجنبية، عدد١ بغداد.

٥- بەیان، ژمارە ٦٧.

٦- نووسەری کورد، ژمارە (٤) بەغدا ١٩٨٠.

٧- ريمارک، للحب وقت للموت وقت، جزء ٢ ص٩.

٨- نووسەری کورد، ژمارە (٥) بەغدا ١٩٨٠.

٩- نووسەری کورد، ژمارە (٦) بەغدا ١٩٨١.

١٠- بەیان، ژمارە (٦٧).

١١- أسس علم الجمال... مجلد ١ ص٣٧٦.

١٢- يوسف عبدالمسيح ثروت، الطرق و الحدود.

١٣-١٤-١٥- هەمان سەرچاوە، ل ٤٥ و ل٥١.

١٦- بەیان، ژمارە (٦٧).

١٧- أرسطوطاليس، فن الشعر، ص٦.

١٨- عەبدوڵڵا عەزیز خالید، (پەرستگا) و (بابانۆێل تۆراوە؟).

١٩- بلە، کوێرەوەری، ل ٤٧.

٢٠- بەیان ژمارە (٦٧).

٢١- فن كتابة الأقصوصة، ص٨٩.

٢٢- ڕۆژی کوردستان، ژمارە (٦٢).

٢٣- ٢٤- کاکەمەم بۆتانی، بازنە، ل٦٥ و ل٧٢.

٢٥- أرسطوطاليس، فن الشعر، ص٦١.

٢٦- أرنست فيشر، الإشتراكية والفن، ص١٣٥.

٢٧- ڕەئووف حەسەن، سبەینێ باوکت دێتەوە، ل٨٧.

٢٨- أسس علم الجمال... مجلد ١ ص٢٨٨.

٢٩- ٣٠- الأدب والفن في الإشتراكية، ت: عبدالرحمن حنفي، ص١٦ و ص١٠٩.

٣١- ڕەئووف حەسەن، سبەینێ باوکت دێتەوە، ل٥١ و ل٦٨.